

ЛІТЕРАТУРА

1. Безуглий Д. Прийоми візуального подання навчальної інформації. Фізико-математична освіта. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2014. № 2 (3). С. 7–15.
2. Копняк Н.Б. Створення візуалізації та інфографіки для інтерактивної дошки з навчальною метою. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2015. 164 с.
3. Копняк Н.Б., Крупська Т.О. Ментальні карти як засіб візуалізації навчального матеріалу у початковій школі. Молодий вчений. 2019. № 5.2 (69.2). С. 148-153.
4. Луньова Н. Ментальні карти COGGLE як сучасний інструмент для творчої діяльності вчителя та учня. URL : [http://timso.koippo.kr.ua/hmura 12/2016/10/16/mentalni-karty-coggle](http://timso.koippo.kr.ua/hmura%2012/2016/10/16/mentalni-karty-coggle).
5. Луцанич У.В., Лавренова М.В. Використання ментальних карт на уроках у початковій школі. Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 26-27 жовтня 2017 р., Мукачєво / ред. кол.: Т.Д.Щербан та ін. Мукачєво : МДУ, 2017. С. 232–234.
6. Руж Т. Mind Mapping, или как заставит свой мозг работать лучше. URL : <https://habrahabr.ru/company/devexpress/blog/291028/>.
7. Черній М. Карти знань як засіб збільшення ефективності засвоєння навчального матеріалу учнями та їх застосування за допомогою веб-сервісів. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2012. № 6 (Ч. 1). С. 87–94.

Іващук Анна

Науковий керівник – викл. Чіп Руслана

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ТРИВОЖНОСТІ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Стрімкі соціально-економічні зміни, що відбуваються останнім часом, на жаль, не сприяють становленню здорової особистості, породжують негативні емоції – тривогу, страх, розгубленість. У ситуації соціальної нестабільності сучасна дитина зазнає впливу несприятливих факторів, здатних не тільки загальмувати розвиток її потенційних можливостей, але й деформувати процес особистісного зростання загалом, емоційно-вольової сфери зокрема. Тому сучасними психологами, педагогами, медиками приділяється неабияка увага проблемі тривожності. Фахівці відзначають зростання кількості дітей з різноманітними страхами, підвищеною збудливістю і тривожністю, що зумовлено низкою соціально-психологічних, соціально-культурних та соціально-економічних чинників.

Відтак, проблема тривожності як різновиду емоційного неблагополуччя дітей дошкільного віку не втрачає своєї актуальності як з огляду на ситуацію соціальної нестабільності в країні, постійне психічне перевантаження, що супроводжує сучасну людину в інформаційному суспільстві, так і тому, що дитинство – важливий період не лише для розвитку емоційної компетентності, але й загального соціального становлення підростаючої особистості.

До основних соціально-психологічних чинників тривожності, що негативно позначаються на самопочутті зростаючої особистості, дослідниками віднесено: емоційну ізоляцію дитини від дорослого та їх недостатню сумісність, формалізацію та прагматизацію взаємин, переважання ділової взаємодії над особистісною, часті конфлікти, домінування авторитарного стилю виховання над демократичним, інверсію традиційних сімейних ролей, низьку продуктивність спільної діяльності членів сім'ї, її ізолюваність від зовнішніх контактів. Об'єктивними соціально-культурними чинниками тривожності є: прискорення темпу сучасного

життя, брак часу, скупченість, формалізація міжособистісних стосунків, нестача часу для відпочинку, відновлення сил, зняття емоційної напруги. Соціально-економічними чинниками, що породжують страхи, фобії, депресії і прояви тривожності, є незадовільні житлово-побутові умови більшості сімей, низький матеріальний статок, страх втратити роботу, залучення інших осіб до виховання дитини тощо [1].

Проблема тривожності особистості, яка, у більшості випадків, є деструктивним психічним станом – сьогодні одна з найактуальніших. Тривожність – індивідуальна властивість особистості, риса характеру, що проявляється схильністю до надмірного хвилювання, стану тривоги в ситуаціях, які загрожують, на її думку, неприємностями, невдачами, фрустрацією. Важливо, що йдеться про психологічну загрозу, тобто таку, що має суб'єктивний характер і не проявляється як фізична небезпека. Такими ситуаціями можуть бути: деякі конфлікти, порівняння себе з тими, хто має певну перевагу, змагання з ними [5].

Згідно висловлювання О. Леонтєва, дошкільний вік – період первинного фактичного становлення особистості. Саме у цей період часу в дитини інтенсивно формується самосвідомість, емоційна та вольова сфери, моральні уявлення, адекватна самооцінка, система ціннісних ставлень (до оточуючого світу та самої себе). У контексті нашого дослідження особливого значення набувають такі характеристики особистісного розвитку дошкільника як формування довільної поведінки, емоційної сфери, узгодженість мотивів (узгодження треба–можу–хочу), перехід від егоцентризму до децентрації (здатності бачити світ не лише з власної, а й з точки зору іншої людини), самосвідомість дошкільника (адекватна оцінка та самооцінка) [3].

О. Кононко визначає емоційне життя дошкільнят як сукупність емоційних станів, які вони переживають. Це особлива форма існування дитини в навколишньому світі, за якої вона диференціює об'єкти реальної дійсності як «приємні» і «неприємні». Пізнаючи світ і певною мірою змінюючи його, дошкільнята переживають все те, з чим зустрічаються: відчують задоволення і незадоволення, радість і горе, обурення і захоплення, гнів і сором, упевненість у собі і ніяковість тощо. Різноманітні переживання дитини, в яких виявляється її ставлення до того, що навкодо відбувається, відображаються в її емоціях і почуттях. Найчастіше переживання викликані тими об'єктами, які набувають для неї життєвого значення, стають цінними, сприяють або перешкоджають задоволенню її різних потреб [5].

А. Теплюк вказує на те, що в дошкільному віці починає розвиватися емоційна сфера, формуються інтереси та мотиви поведінки. Автор вважає, що розвитку емоційної сфери дитини сприяє розвиток різних почуттів і емоцій, формування в неї необхідних навичок в керуванні своїми почуттями і емоціями (гнівом, занепокоєнням, страхом, провинною, соромом, співчуттям, жалістю, емпатією, гордістю, любов'ю); навчання дитини розумінню своїх

емоційних станів і причин, що їх породжують. З емоційним благополуччям дитини пов'язана самооцінка, оцінка здібностей, моральних якостей [1].

Передумовою розвитку тривожності є сформованість у дошкільника самосвідомості. Як зазначає О. Кононко, самосвідомість виникає тоді, коли дитина починає усвідомлювати себе як суб'єкта своїх дій. Автор показує, що є кілька послідовних моментів становлення самосвідомості: оволодіння власним тілом, виникнення довільних рухів, самостійне пересування і самообслуговування [5, с. 122]. Авторка вказує на необхідності приділяти належну увагу розвитку в дитини самосвідомості, плекання її самості, тобто власного активного начала дитини, її суб'єктних сил, здатності регулювати свою поведінку і діяльність, бути самостійною, вдивлятися у себе внутрішнім поглядом [5, с. 161]. Самосвідомість – надзвичайно важлива, суттєва здатність дошкільника, яка дозволяє виокремити самого себе з оточуючого світу, усвідомити себе та знайти своє місце у світі (О. Смірнова); усвідомлене ставлення дитини до своїх індивідуальних та особистісних якостей, переживань та думок (Г. Урунтаєва); розуміння дошкільником того, ким він є, якими якостями володіє, як ставляться до нього оточуючі (В. Мухіна); усвідомлення дитиною самої себе, своїх вмінь та якостей, відкриття для себе своїх власних переживань, що є основним утворенням дошкільного віку (Д. Ельконін) [1].

Г. Бреслав, О. Леонтьєв вважають, що найважливішим придбанням дошкільного віку є перетворення поведінки дитини з мимовільної у довільну. Головні характеристики мимовільної поведінки дошкільника – імпульсивність і ситуативність. Під довільною поведінкою розуміється свідомо контрольована цілеспрямована поведінка, яка здійснюється відповідно до певної мети, усвідомлений самою дитиною намір [1].

Науковці зазначають, що дітям у 5–6 років найчастіше доводиться долати такі стани як страх, тривожність, образу, нервозність, сором, стрес, нудьгу, втому, агресивність. Внаслідок чого, на думку вчених, у цьому віці виробляються способи реакції, спрямовані на саморегуляцію та самоконтроль. Розширення діапазону засвоєних дитиною соціальних еталонів регуляції власних станів набуваються в спілкуванні з дорослими і однолітками, в спільній діяльності [2].

У сфері ставлення до самого себе у дошкільника різко підвищується потреба у самоствердженні та визнанні, що зумовлено бажанням усвідомити свою особистісну значимість, цінність, унікальність. І чим старша дитина, тим важливіше для неї визнання не тільки дорослих, але й однолітків. Мотиви, пов'язані з бажанням дитини отримати визнання, проявляються у віці 4–7 років в суперництві. Дошкільники бажають бути кращими, ніж інші діти, завжди досягати хороших результатів у діяльності [6].

Отже, особистісний розвиток дошкільника дозволяє відчувати та розуміти зміст своїх емоцій, думок, почуттів та регулювати свої дії, поведінку, спрямовану на подолання страху; розвиток самосвідомості безпосередньо впливає на процес виникнення тривожності, оскільки

дитина усвідомлює свої взаємини з навколишнім світом, іншими людьми, свої дії і вчинки, думки, почуття та емоції; в основі подолання тривожності є реалізована у поведінці та діях дитини здатність аналізувати, адекватно оцінювати існуючі загрози, їх вплив на власне самопочуття та поведінку, докладати вольових зусиль для доцільної регуляції та підтримки оптимальної дієздатності, збереження емоційної рівноваги, компетентного виходу із ситуації.

Важливо, що тривожність, підвищена занепокоєність, невпевненість, емоційна нестійкість, прояви яких можуть з'являтися в перші роки життя, перешкоджають соціальному та емоційному розвитку особистості впродовж усього дитинства. Такі дошкільники схильні уникати соціальної взаємодії і, як результат, можуть відчувати дефіцит у розвитку соціальних навичок, а тому вже під час навчання в школі оцінюються як менш просоціальні та більш замкнуті. Окрім того, поява тривожних розладів у дитинстві підвищує ризик переростання їх у хронічні та збереження навіть у зрілому віці [4].

Вивчаючи феномен тривожності, варто зосередити увагу на причинах, які призводять до появи емоційних порушень у дітей дошкільного віку. Усі причини, які призводять до виникнення тривожності у дітей дошкільного віку, можна поділити на три групи:

1. Конституційні причини – тип нервової системи дитини, біотонус, соматичні особливості, порушення функціонування будь-яких органів. Соматична ослабленість унаслідок захворювань сприяє виникненню різних реактивних станів і невротичних реакцій переважно з астенічним компонентом. У дітей із хронічними соматичними захворюваннями емоційні порушення можуть бути не прямим результатом хвороби, а пов'язані із труднощами соціальної адаптації хворої дитини і з особливостями її самооцінки.

2. Психологічні причини – особливості емоційно-вольової сфери дитини, а саме порушення адекватності її реагування на зовнішні впливи, недоліки у розвитку навичок самоконтролю поведінки.

3. Особливості взаємодії дитини із соціальним оточенням. Діти мають власний досвід спілкування з дорослими, однолітками і особливо значущою для них групою – сім'єю. Цей досвід може бути несприятливим:

– якщо дитину систематично супроводжують негативні оцінки з боку дорослих, вона змушена витісняти в несвідоме велику кількість інформації, що надходить із навколишнього середовища (нові переживання, що не збігаються з негативними судженнями, навіяними дорослим, сприймаються дитиною негативно, унаслідок чого вона опиняється у стресовій ситуації);

– при неблагополучних взаєминах з однолітками виникають емоційні переживання, які характеризуються гостротою і тривалістю: розчарування, образа, гнів та ін.;

– сімейні конфлікти, різні вимоги дорослих до дитини, нерозуміння її інтересів також можуть викликати в дитини негативні переживання;

– зростання нервово-психічного напруження у складних соціальних умовах. Батьки, які перебувають у стані емоційного стресу, переживають тривогу, хвилювання, не можуть забезпечити дитині психологічного комфорту і є джерелом підвищеного неспокою, що створює передумови для виникнення емоційних розладів у дитини;

– авторитарний характер освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, особливостями якого є зосередження уваги лише на процесі засвоєння знань, формування вмінь та навичок, відсутність постійно діючих засобів зняття емоційної напруги, стимулювання позитивних емоцій» [7, с. 86 – 87].

Отже, виникнення тривожності в дошкільному віці в тій чи іншій мірі обумовлене віковими особливостями і має тимчасовий або постійний характер. Тривожність відіграє особливу роль в житті дитини, з одного боку, вона може вберегти від необдуманих і ризикованих вчинків. З іншого – прояви тривожності перешкоджають розвитку особистості дитини, сковують творчу енергію, спричиняють формування невпевненості і підвищеної тривожності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікова та педагогічна психологія / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
2. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. Санкт-Петербург : Союз, 1999. 203 с.
3. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
4. Карпенко Н. Корекція окремих видів тривожності у дітей. Початкова школа. 2016. № 3. С. 40-43.
5. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника : наук.-метод. посіб. Київ: Світич, 2009. 201с
6. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника : монографія / [Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, О.О. Вовчик-Блакитна та ін.] ; за ред. Т.О. Піроженко. Кіровоград : Імекс–ЛТД, 2012. 236 с.
7. Хухлаева О.В. Коррекция нарушенной психологического здоровья дошкольников и младших школьников : учебное пособие. Москва: Академия, 2003. 176 с.

Гнатківська Юлія

Науковий керівник – доц. Одинцова Галина

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СИНОНІМІЇ

Вивчення української мови та утвердження її як основної форми спілкування є одним із стратегічних завдань реформування загальноосвітньої школи, передбаченого Національною доктриною розвитку освіти в Україні у XXI столітті, Державним стандартом початкової освіти. Розроблені на виконання цих документів нові концепції шкільного навчання української мови основну мету цього процесу вбачають у вихованні особистості, наділеної уміннями й навичками вільно, комунікативно виправдано користуватися різноманітними мовними засобами у різних сферах, формах, видах і жанрах, у забезпеченні її всебічної лексичної компетентності.